

JURISPRUDÈNCIA DEL TRIBUNAL CONSTITUCIONAL

Segon semestre de 2020

Eva Pons Parera*

Agustí Pou Pujolràs**

Resum

El text recull el comentari de les resolucions del Tribunal Constitucional que afecten els usos i els drets lingüístics i el règim jurídic de la llengua.

Paraules clau: jurisprudència; Tribunal Constitucional; dret lingüístic; llengua oficial; pluralisme lingüístic.

JURISPRUDENCE ON CONSTITUCIONAL COURT Second half of 2020

Abstract

The text includes the rulings that affect the uses, the linguistic rights and the legal system of the Language issued by the Spanish Constitutional Court during the second half of 2020.

Keywords: Spanish Constitutional Court; constitutional jurisprudence; linguistic right; official language.

* Eva Pons, professora de dret constitucional de la Universitat de Barcelona. evapons@ub.edu

** Agustí Pou, professor associat de filologia catalana de la Universitat de Barcelona. agustipou@ub.edu

Citació recomanada: Pons Parera, Eva; Pou Pujolràs, Agustí. (2021). Jurisprudència del Tribunal Constitucional. Segon semestre de 2020. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 75, 310-313. <https://doi.org/10.2436/rld.i75.2021.3650>.

Durant el segon semestre de l'any 2020 no hi ha pronunciaments rellevants del Tribunal Constitucional (TC) sobre el règim lingüístic. Tanmateix, escau ressenyar diverses referències lingüístiques dins la jurisprudència constitucional, en tres àmbits: el primer relatiu a la dimensió lingüística dels drets de les persones detingudes o investigades en el marc del procés penal (STC 180 i 181/2020); el segon vinculat a la interpretació de la llibertat d'expressió i el seu contingut i límits (STC 190/2020), i el tercer, en matèria competencial, pel que fa a l'abast de les competències sobre l'acció exterior de la Generalitat de Catalunya (STC 135/2020 i ITC 56/2020).

[Sentència del Tribunal Constitucional 135/2020, de 23 de setembre de 2020. Conflicte positiu de competències. Ple. Ponent: Maria Luisa Balaguer Callejón \(vot particular de Juan Antonio Xiol Ríos i Maria Luisa Balaguer Callejón\). BOE núm. 289, de 2 de novembre de 2020.](#)

El Govern de l'Estat va plantejar un conflicte positiu de competència contra el pla estratègic d'acció exterior i relacions amb la Unió Europea 2019-2022 del Govern de la Generalitat de Catalunya, aprovat per l'Acord Gov/90/2019, de 25 de juny. Pel que fa al contingut propi del pla, que segons detallen els antecedents era accessible en el web institucional “*tanto en castellano como en catalán, inglés y francés*”, incloïa entre les accions a desenvolupar “*el apoyo a la cultura y a la lengua catalanas como rasgos diferenciales de Cataluña en el mundo*”. L'aplicació del pla va restar suspesa, inicialment a petició del representant de l'Estat (article 161.2 CE) i, posteriorment, mitjançant la Interlocutòria del TC 56/2020, de 17 de juny, que va prorrogar-ne la suspensió fins a dictar la sentència present, que declara la nul·litat d'una part substancial d'apartats del pla i fixa una interpretació constitucional d'altres apartats.

L'Advocat de l'Estat va al·legar, bàsicament, la vulneració de la competència exclusiva de l'Estat en matèria de relacions internacionals (art. 149.1.3 CE, d'acord amb la seva interpretació per part de la doctrina constitucional prèvia de les STC 85/2016 i 228/2016), de les mesures de coordinació estatal que recull la Llei 2/2014, de 25 de març, de l'acció i el servei exterior de l'Estat, i “que suponen un complemento inherente a su competencia sobre relaciones internacionales ex art. 149.1.3 CE” i dels principis de lleialtat constitucional i cooperació. En el context de la impugnació formulada, que inclou valoracions del context polític (“*en el que el Gobierno de la Generalitat de Cataluña emplea todos los medios a su alcance para la llamada internacionalización del proceso (...) para lo cual no duda en menoscabar la imagen exterior de España*”), es destaquen les consideracions referides al llenguatge utilitzat en el pla. Així, quan es denuncia un “uso orientado del lenguaje”, que se situa en la referència a Catalunya com a “país” -i no com a comunitat autònoma-, o bé en “el uso de la terminología, propia de las relaciones internacionales” que, segons s'al·lega, vulnera la legislació estatal (l'esmentada Llei 2/2014 i la Llei 25/2014, de 27 de novembre, de tractats i altres acords internacionals) i genera l'aparença que la comunitat autònoma pot subscriure acords o convenis internacionals, la qual cosa generaria confusió. Aquest tipus d'argumentació s'estén i es particularitza en relació amb diversos apartats del pla -sens perjudici del caràcter global de la impugnació formulada-, en què allò que es discuteix és “la referència” que inclou el pla a un determinat concepte o expressió (per citar-ne alguns exemples, les referències relatives al “*alineamiento de la Generalitat con planes de organismos internacionales o de la Unión Europea*”, a la «*intensificación de la incidencia en la agenda internacional de derechos humanos*»; “*a la autodeterminación y el derecho de los pueblos*”, o a “*Cataluña puerto seguro*”).

La representació de la Generalitat, després de recordar la capacitat de la Generalitat per desenvolupar actuacions exteriors (STC 31/2010) i respondre als arguments relatius a la presumpta vulneració o pertorbació de les competències estatals, indica que “*respecto al uso del término país, resulta meridiano que se refiere a la acción exterior de la comunidad autónoma, pues el término sería equivalente (cita la STC 228/2016), lo mismo sucede con las referencias al Gobierno de Cataluña o el uso de la expresión relaciones bilaterales, que no perturba la competencia estatal en materia de relaciones internacionales, como tampoco lo hace el supuesto uso inadecuado de referencias a los instrumentos internacionales, que no vulnera el ius contrahendi estatal (cita la STC 228/2016). Se refiere a instrumentos de una práctica consolidada de relaciones exteriores de las comunidades autónomas, que, bajo distintas apelaciones, llevan a cabo relaciones de colaboración en el ámbito de sus competencias con organismos y entidades de otros estados, previstos en la propia Ley estatal 2/2014, con el nombre de acuerdos internacionales no normativos, sin perjuicio de que pueda haber otras categorías diferentes, algo a lo que también alude la Ley 40/2015, de 1 de octubre, de régimen jurídico del sector público.*”

Sense endinsar-nos en les qüestions de fons -en bona part alienes a l'objecte d'aquesta crònica-, el plantejament del conflicte de competència denota la rellevància atribuïda al llenguatge, al qual la representació estatal sembla reconèixer una capacitat conformadora no solament d'aparences, sinó de realitats contràries a la Constitució. D'aquesta manera, la confrontació de discursos sembla situar-se com a objecte del conflicte constitucional de competències. Un plantejament que, en vista del resultat del procediment, el TC accepta com a vàlid i que, alhora, fonamenta les crítiques del vot particular als pronunciaments de la majoria, malgrat compartir la decisió que figura en la part dispositiva. En efecte, els dos magistrats -en la línia dels vots particulars ja formulats en les STC 85/2016 i 228/2016- denuncien que la comprensió de diverses categories i nocions per part de la sentència no es justifica i no té en compte la possible connexió amb altres nocions o categories distintes (com per exemple la paradiplomàcia global, protodiplomàcia o *public diplomacy*), o bé no es fa l'esforç d'aclarir el contingut de les expressions del pla en aspectes que es declaren inconstitucionals perquè "indueixen a confusió". Es posa en relleu, així, la interpretació merament nominalista que traspua la sentència, que en altres punts -després d'haver descartat una vulneració del principi de lleialtat constitucional- també s'excediria en pretendre definir l'"òptim constitucional". A més de l'absència, igualment destacada pels dos magistrats, d'una consideració específica sobre el tipus d'instrument planificador examinat, amb efectes fonamentalment *ad intra* de l'Administració que l'aprova, i al qual no s'hauria d'aplicar el mateix tipus de control d'ajust constitucional que a una llei.

[Sentència del Tribunal Constitucional 180/2020, de 14 de desembre. Recurs d'emparament. Secció 2a. Ponent: Ricardo Enríquez Sancho. BOE núm. 22, de 26 de gener de 2021.](#)

[Sentència del Tribunal Constitucional 181/2020, de 14 de desembre. Recurs d'emparament. Secció 2a. Ponent: Antonio Narváez Rodríguez. BOE núm. 22, de 26 de gener de 2021.](#)

Aquestes dues sentències, de contingut molt semblant, resolen recursos d'emparament contra actuacions policials de detenció i la posterior mesura cautelar de presó provisional decretada en seu judicial. Els drets fonamentals analitzats són el dret a la llibertat, en relació amb els drets de la persona detinguda a no declarar i a ser informada, a més del termini màxim de la detenció (art. 17 CE), la prohibició d'indefensió (art. 24.1 CE) i les garanties constitucionals del procés penal (art. 24.2 CE), sobre els quals es recull una síntesi completa de la doctrina constitucional. La incidència lingüística de les resolucions rau en la configuració del dret d'informació dels detinguts que reconeix l'article 17.3 CE ("tota persona detinguda ha de ser informada immediatament, i de manera que li sigui comprensible, dels seus drets i de les raons de detenció"), i que avui desplega l'article 520.2 de la LEC, arran de la redacció introduïda per la LO 5/2015, de 27 d'abril (que incorpora la Directiva 2012/13/UE del Parlament Europeu i del Consell, de 22 de maig de 2012, relativa al dret a la informació en els processos penals), en dir: "«Qualsevol persona detinguda o presa ha de ser informada per escrit, en un llenguatge senzill i accessible, en una llengua que compregui i de manera immediata, dels fets que se li imputen i les raons motivadores de la seva privació de llibertat, així com dels drets que té [...]»". En la STC 180/2020, el TC recorda que "*la información debe proporcionarse (i) por escrito, sin que baste una información verbal, forma que evita debates sobre el momento y contenido de la misma y favorece el control de su consistencia y suficiencia [SSTC 21/2018, FJ 6 a), y 83/2019, FJ 6 a)]*". Per la seva banda, la STC 181/2020 distingeix el dret a ser informat del dret d'accés a les actuacions judicials "*pues, mientras que el derecho a la información lleva consigo el correspondiente deber de facilitar aquella información por parte de las fuerzas policiales que intervengan en la detención, sin que el detenido deba asumir ningún tipo de iniciativa para solicitarla, el derecho de acceso a las actuaciones, en cambio, debe ser instado por la persona detenida para que deba ser cumplido por los agentes policiales*", i aprecia la vulneració del contingut essencial del dret d'informació del detingut, per insuficiència de les dades proporcionades amb la diligència policial d'informació.

[Sentència del Tribunal Constitucional 190/2020, de 15 de desembre. Ple. Recurs d'emparament. Ponent: Antonio Narváez Rodríguez \(vots particulars dels magistrats Andrés Ollero Tassara, Juan Antonio Xiol Ríos i Maria Luisa Balaguer Callejón, Encarna Roca Trias i Cándido Conde-Pumpido Tourón\). BOE núm. 22, de 26 de gener de 2021.](#)

La Sentència es pronuncia sobre els límits penals de la llibertat d'expressió amb motiu de l'anàlisi de missatges de tipus lingüístic. El recurs d'empara l'interposa un representant sindical (identificat per la sentència

com a «miembro de un sindicato nacionalista») que havia estat condemnat pel delictes d'ultratges a Espanya de l'article 543 del Codi penal, que inclou en el tipus penal «las ofensas o ultrajes de palabra, por escrito o de hecho a España, a sus comunidades autónomas o a sus símbolos o emblemas». Els fets es van produir l'any 2014 en el marc d'una protesta laboral contra l'empresa contractista del servei de neteja de l'establiment militar de Ferrol, concretament durant la cerimònia d'hissar la bandera, quan el manifestant, fent ús d'un megàfon, va cridar en gallec: «aquí tedes o silencio da puta bandeira» y «hai que prenderlle lume a puta bandeira». La sentència d'instància va considerar que es tractava d'expressions injurioses executades amb publicitat, constitutives del tipus penal i no emparades per la llibertat d'expressió (mentre sí que ho estarien altres consignes expressades durant la protesta com «a bandeira non paga as facturas», i també les pitades, esbroncades i l'ús artefactes sonors).

La majoria del TC conceptualitza els fets descrits en els termes següents:

“Ya hemos anticipado que el uso de la palabra «puta» para referirse a la bandera de España, denota en sí mismo un contenido de menosprecio a este símbolo del Estado.

Pero, si a dichas palabras y en una de las dos frases pronunciadas, quien las profiere utiliza los términos «hai que prenderlle lume», es decir, en lengua castellana, «hay que prenderle fuego», las expresiones realizadas configuran el conjunto de un mensaje que conlleva una carga, no solo de rechazo hacia la simbología política que representa la enseña nacional y, por tanto, menospreciativa de los sentimientos de unidad y de afinidad que muchos ciudadanos puedan sentir por aquella, sino también, lo que revela es el mensaje de beligerancia que mostró el recurrente hacia los principios y valores que aquella representa.”

Amb una argumentació fortament qüestionada pels 4 vots particulars —el primer del que havia estat designat inicialment ponent de la resolució, que es lamenta del seu intent fallit d'estalviar una nova condemna del Tribunal Europeu de Drets Humans al Regne d'Espanya— la majoria del TC considera que no és d'aplicació al cas examinat la doctrina jurisprudencial europea que reconeix la crema de banderes com a exercici de la llibertat d'expressió (STEDH de 2 de febrer de 2010, cas *Partit Demòcrata Cristià del Poble c. Moldàvia*), ni la que determina una major subjecció a la crítica dels qui tenen un càrrec o funció pública (STEDH de 13 de març de 2018, cas *Stern Taulats y Roura Capellera c. España*), i acaba conclouent que la conducta abans descrita del recurrent queda fora de l'àmbit de protecció de les llibertats d'expressió i ideològica (art. 20.1.a i 16.1 CE).

Pel que fa als vots particulars dissidents, el magistrat Ollero Tassara destaca, respecte de l'expressió lingüística controvertida, “*el trivial alcance del reprochable término, que pierde toda substantividad cuando se usa como adjetivo. Quizá habría que contabilizar las veces que el autor del mensaje, que no parece presumir de bienhablado, utiliza a diario calificativo tan habitual en más de un ambiente popular*”. Per la seva banda, els magistrats Xiol Ríos i Balaguer Callejón sostenen que “*el lenguaje simbólico también pertenece a quien se manifiesta contra el símbolo*” i defensen la legitimitat de “*la oposición severa, crítica y no violenta a los elementos simbólicos*”, a banda de considerar innecessària i desproporcionada en el cas, a més de dissuasiva de l'exercici dels drets fonamentals implicats (incloent-hi la llibertat ideològica o de consciència de l'article 16 CE), la imposició d'una sanció penal. De fet, un criteri similar l'havia sostingut el Ministeri Fiscal, per a qui les «*malsonantes expresiones dirigidas por el recurrente a la bandera de España han de ser situadas en el contexto de reivindicación laboral en que se produjeron y sin desatender el dato de la orientación ideológica del sindicato al que pertenece el recurrente, sustancialmente desafecto con la administración del Estado a la que se dirigían las protestas, y con los símbolos y emblemas que la distinguen*». També formulen sengles vots particulars contraris a l'argumentació de la sentència i la decisió majoritària els magistrats Roca Trías i Conde-Pumpido Tourón.

Com a rerefons d'aquestes crítiques, que palesen els desajustos entre la jurisprudència constitucional sobre llibertat d'expressió i els estàndards configurats pel TEDH, escau referir-se a “*la proliferación de los delitos de expresión en la ley penal, junto con una interpretación abierta muchas veces a interpretaciones poco restrictivas y a una frecuente utilización del proceso penal para sancionar determinadas expresiones que admitirían la aplicación de mecanismos estatales de inferior gravedad, [que] amenaza con instalar de manera inquietante la imagen de una sociedad sometida y en actitud disciplinada poco conforme con lo que debe ser el ejercicio de la crítica en una sociedad democrática avanzada*” (vot particular del magistrat Ollero Tassara).